

kintés *A helyismereti munka alapjai* címmel. S talán nem fecsegek ki titkot, ha elmondom: az Intézet az iskolán kívüli szakképzés keretében tervezi a segédkönyvtáros szint bevezetését, amelynek szintén része lesz – szabott órakeretben – a helyismeret témaköre. Mindez elsősorban a fiatalabb és a leendő helyismereti könyvtárosok számára ígér sokat (természetesen a tapasztaltabbak is sok mindent hasznosíthatnak). A fiatalok jelenléte, nyilvánvaló érdeklődése azzal a biztató reménnyel tölthet el bennünket, idősebbeket, hogy lesznek, akik átveszik a stafétabotot. Ám nekik már nem a göröngyös földúton, esetleg a kátyús aszfalton kell járniuk, hanem száguldhatnak az információs szupersztrádán is. Ők már valóban érezhetik: a globalizáció és a lokalitás nem ellentéte egymásnak, hanem épp ellenkezőleg: szerves egységet alkotnak.

Bényei Miklós

Helyismereti tevékenység a váci Katona Lajos Városi Könyvtárban

Amiért merészkedtem részletesebben megírni könyvtárunk helyismereti tevékenységét, annak több oka közül van egy alapvető. A megyei könyvtárak helyismereti munkájáról rendszeresen lehet olvasni a szakmai lapokban, a városok jóval ritkábban szerepelnek. A megyei intézményeknek ugyanis jogszabályban rögzített feladata a helyismereti munkálatok végzése, míg a városok esetében mindent a „ki csinálja?” és a „hogyan és miből?” kérdéskörök szabályozzák, mivel a kezdetektől a közgyűjteményi törvényig nem volt jogi hivatkozási alap. Meghatározó a „megszállott” helyismereti könyvtáros léte, státusban vagy anélkül, de tudjuk, hogy csak így működött a szolgáltatás. A váci könyvtár helyismereti munkája egy lehetőség, egy út a helyismereti sztrádán a sok-sok másik mellett, reméljük nem a hátul kullógók között.

Egy kis könyvtártörténet

Vác városában a könyvtári munkának több évszázados hagyományai vannak. Az egyházalapítással megkezdődött a püspöki könyvtár kiépítése, folyamatos gyarapítása. Olyan elődököt lehet felsorolni mint Báthori Miklós püspök, aki Mátyás király könyvtárépítő tevékenységéhez hasonló sikeres gyűjteményépítést honosított meg városunkban. Igazi humanista irodalomszeretetéről, olvasási kedvéről Galeotto Marzio rajzolt megkapó képet. Sajnos könyvtárának csak egyetlen hiteles darabja maradt fenn. A későbbi korokból említhetjük Althann M. Frigyes, aki 1718-ban a püspöki hivatal levéltárát, 1733-ban az egyházmegye könyvtárát hozta létre. Váci püspöksége és nápolyi alkirálysága idején megkezdte a külföldre került Corvinák összegyűjtését, visszavásárlását. Könyvadományaival a papnevelő intézet könyvtárának alapját vetette meg. Migazzi Kristóf püspök 1774-ben elrendelte a Historia

Domusok vezetését, továbbá, hogy a végrendelet nélkül elhunyt egyházi személyek magánkönyvtárát a püspöki, illetve a káptalani könyvtárba sorolják be. Jelentős könyvtárát később – anyagi nehézségei miatt – eladta Batthyány Ignác erdélyi püspöknek. A váci nyomda – amelyet 1770 körül Ambró Ferenc Ignác alapított – jelentette meg többek között az Urániát, az első magyar nyelvű szépirodalmi folyóiratot. 1717-ben alapították meg a Kegyes Tanítórend könyvtárát, amelynek 17 ezer kötete volt, főleg filozófiai, teológiai és pedagógiai munkák, amelyet 1952-es felszámolása után elszállítottak, valószínűleg bezúztak, s csak töredéke maradt meg. 1802-ben a Cházár András által kezdeményezett Siketnéma Intézet Vácon nyitotta meg kapuit a régi püspöki palotában, s hatalmas könyvtárat gyűjtött össze.

A közkönyvtár – korlátozott – szerepét a XIX. század elejétől kezdve számtalan iskolai, szemináriummi és céhes szervezet igyekezett betölteni. 1832-ben indult az Első Általános Ipartársulat könyvtára, amely tagjainak kölcsönzött dokumentumokat, de hűsz személyes olvasóhelyiséggel is rendelkezett. A századforduló közepén a Kaszinó könyvtára volt az értelmiség kultúráközvetítő központja. Itt találkozott a város közönsége, valamint a várost övező vidék értelmiségének egy része.

Az első nyilvános váci kölcsönkönyvtár megjelenése szorosan kapcsolódik a patinás Váci Múzeum Egyesület 1895-ös megindulásához, annak a második alapszabályban rögzített szolgáltatása volt. A szakirodalomban keveredik az egyesület könyvtárának, könyvtárainak története, ezért röviden tisztázni szeretném az alapítások kronológiáját, annál is inkább, mivel kétféle könyvtár, szakkönyvtár és népkönyvtár működött kebelében.

A múzeum egyesület megalapításakor Bauer Mihály gimnáziumi tanár elképzelése volt, hogy könyvtárral egybekapcsolt régészeti és iparművészeti múzeumot kellene létrehozni. A résztvevők őt kérték fel az alapszabály megfogalmazására, amelyben a következőképpen határozza meg a könyvtár feladatát: „... egy iparművészeti s technológiai munkákból álló könyvtár szervezése, mely a közönség s különösen az iparosoknak állna tanulmányozás végett rendelkezésre...”. Az egyesület céljainak megfogalmazásában említi, hogy a könyvtárat „czélszerű időben a tanulmányozni óhajtok előtt” nyitva kell tartani, s az igazgató feladatkörébe sorolja, hogy vezeti a szakkönyvtár szervezését és rendezését. Az elfogadott szabályzat értelmében 1895-ben megkezdődött a könyvek, oklevelek, iratok gyűjtése, de ezek a dokumentumok múzeumi gyűjteményként funkcionáltak, s később, 1897-ben ebből alakult ki a szakkönyvtár. Csávolszky József kanonok, az egyesület elnöke még 1900-ban is sürgette a könyvtár felállítását, de azzal a módosítással, hogy az népkönyvtár legyen. Mivel helyiség sem volt, erre a célra felajánlotta a saját lakását. A könyvtár ügye végül úgy oldódott meg, hogy Bihari Károly pedagógus az általa alapított, és a tűzoltó egyesület „örtanyáján” elhelyezett népkönyvtárat felajánlotta az egyesületnek. A következő évben már 114 olvasó 800 könyvet olvasott el – jelenti Bihari Károly, a Népkönyvtár vezetője. A Múzeum Egyesület 1905. július 14-én tartott közgyűlésén módosították az alapszabályt, amelyben már így szerepel a könyvtár: „A múzeum mellett népkönyvtárat is fenntart, ahol az olvasás díjtalan”. Az első világháború idején, valószínűleg 1916-ban a népkönyvtár anyagának jelentős részét átadták a honvéd hadikórháznak, amelyet széthordtak és a múzeum egyesület már ekkor kérte az MKOF-tól a felmentését a könyvtár vezetése alól. A maradék könyvvállományt 1918-ban átadták a Bán Márton alapította munkásgimnáziumnak, s ezzel végleg megszűnt az egyesület által irányított első váci népkönyvtár.

A váci városi könyvtár közvetlen elődjének a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának 1904-ben megalapított népkönyvtári gyűjteménye tekinthető. A városházán elhelyezett 590 darabos könyvállomány folyamatos bővítése révén vált mai könyvtárunk alapjává. A népkönyvtárnak szakkatalógusa volt, a könyveket díjtalanul lehetett kölcsönözni minden vasárnap délelőtt. Ezt a kis könyvtárat és a Patronázs Egyesület által gondozott kis könyvgyűjteményt 1926-ban átvette a frissen megalapított városi Iskolánkívüli Népművelési Bizottság és megalapította a városi könyvtárat.

1944-ben a népkönyvtár állománya 4700 kötet könyvet tartalmazott. Ettől kezdve a könyvtári állományban már teljes folytonosság található, amelyet csak a mindenkori politikai cenzúrák módosítottak a kor szellemének megfelelően. Már 1944 végén az új kormány megbízásából összeállított lista alapján 272 kötet antidemokratikus könyvet vontak ki a forgalomból.

1946-ban még a városházán nyílt meg újra a városi könyvtár, azonban néhány éven belül többször is költöznie kellett, míg 1952-ben a Káptalan utcában kapott helyet 28 évre. 1980-ban foglalta el az átalakított helyőrségi klubot (korábbi huszár-laktanyát), a mai, reméljük végleges helyét.

A helyismereti gyűjtemény kiépítése

A váci városi könyvtár működésének 1946-os megindulásakor leltárban maradtak a korábbi könyvtár könyvei közül azok, amelyeket a kivonási jegyzékek nem tartalmaztak, megjegyzendő azonban, hogy ezek száma minimális volt. 1948-ban jelentős állományfejlesztés történt, a megszűnt Városi Kaszinó könyvtárából 998 kötetet leltároztak át a városi gyűjteménybe. 1949-ben indult meg a jelentős állománycseré, kivontak minden károsnak tartott irodalmat a könyvtár könyvei közül.

Az állami tulajdonba vétel mindenhol a korábbi gyűjtemények újraeléltározásával kezdődött, amelyet szükségessé tettek olyan események is, mint pl. a leltárkönyvek tűzkárban való megsemmisülése. Sajnos ebben az időszakban a közgyűjtemények: a városi könyvtár és a városi múzeum egyaránt komoly gyűjteményi károkat szenvedtek. Az átleltározások során eltűnt számtalan értékes dokumentum, múzeumi tárgy, amelyek később magántulajdonként kerültek piacra. Az államigazgatási jogi szabályozást követően létrehozták a Járási Tanácsokat, amelyek átvették a városi könyvtárak működtetését, nem kevés konfliktust okozva az intézményeknek. Ettől kezdve a városi tanács csak esetenként támogatta az állománygyarapítást. A megalakult járási könyvtár az állománygyarapítás keretében először 1952 augusztusában vett állományba olyan könyveket, amelyek ma is megtalálhatóak a helyismereti gyűjteményben: pl. Tragor Ignác Vác és határának hely- és ingatlannevei (1279. lelt. sz.), Karcsú Antal Arzén Vác város története. I. köt. (1513. lelt. sz.). Az átleltározott könyvek között megtalálható több, a korábbi váci egyesületi és iskolai könyvtárak bélyegzőjével ellátott dokumentum is.

1952 december 27-én nyílt meg a Járási Könyvtár a Löwy Sándor (Káptalan) utcában, az egykori Reitter kocsigyár átalakított épületében, egy főfoglalkozású könyvtárossal. A helyiség eleve alkalmatlan volt könyvtári célra, de csak 1962-ben került sor a felújításra és bővítésre. Ezalatt a művelődési ház épületébe volt

bezsűfolva, rendkívül szűkös körülmények közé. 1964. március 1-én avatták fel a felújított könyvtárat, amely teljesen új, modern berendezést kapott, s itt már szabadpolcos kölcsönzés folyt.

Pár év múlva a gyermekkönyvtár új helyiséget kapott és kiköltözött a kinőtt épületből. A gyerekkönyvtári teremből raktári helyiséget hoztak létre, ezen belül kapott helyet a helytörténeti vonatkozású könyvek gyűjteménye, mintegy 3-4 polcnyi könyvállomány. E könyvgyűjtemény elhelyezése úgy maradt az átköltözésig, 1980-ig. Az állomány átlagos évi gyarapodása 4-5 kötet volt ebben az időben, hiszen kevés helyismereti kiadvány látott napvilágot.

1976-ban a könyvtár olvasószolgálatának (Szombathelyen végzett, új gondolkodású) vezetője megkezdte a helyismereti dokumentumok fénylyukkártyás feldolgozását, amely a kor szakmai elképzelései szerint friss irányvonalat jelentett.

Az 1980-as évek elején fellendült a Hazafias Népfront keretében működött honismereti mozgalmi tevékenység. Megnövekedett a lakóhely történetének megismerése iránti érdeklődés, amelyet a Honismereti Bizottságok felkaroltak és intézményi háttérrel szerveztek mögé. Ez a művelődési házak, könyvtárak és iskolák honismereti szakköreit jelentette. Sokan önképzésükkel, kutatómunkájukkal járultak hozzá egy terület elmélyültebb megismeréséhez.

Az igényekhez kapcsolódóan szervezte meg a Városi Könyvtár 1980 júniusában a *helytörténeti részleget* és vásárolt mikrofilmleolvasót. Megrendelték a régi váci újságok 1945 előtti évfolyamainak reprodukcióját, hogy kutathatóvá tegyék a teljes sajtódokumentációt. Tervezték a későbbi időszakban megjelent sajtóanyag megvásárlását is, azonban erre mindmáig nem került sor.

Ekkor még elsősorban a passzív, befogadó helyismereti tevékenység jellemezte a könyvtár ilyen irányú tevékenységét. Az érdeklődők információs igényét a tájékoztató könyvtárosok (de főleg egyazon kolléganő) segítették, és használhatták a könyvekből valamint folyóiratokból álló gyűjteményt. A könyvtár nem szervezett helyismereti rendezvényeket, nem nyitott a város felé. Ez alól csak a szocialista brigádoknak kiírt helytörténeti vetélkedők voltak kivételek, amelyek városi feladatként jelentek meg a pártbizottság irányításával.

1986-ban a Hazafias Népfront *Olvasó Népert* mozgalmi munkabizottsága ajánlásokat fogalmazott meg arról, hogy a könyvtárak szervezeten gyűjtsék a helyi tanácsoknak a lakosságot közvetlenül érintő előterjesztéseit, határozatait. A sok vitát kiváltó kezdeményezés – tanácsoktól függően – jelentős eredményt ért el, hiszen az ország számtalan településén először jelentek meg a hivatali döntések dokumentumai a tanácsi apparátuson kívül.

1987-ben kezdte meg a váci tanácsi anyagok gyűjtését a városi könyvtár, amely a rendszerváltás után is folytatódott és a mai napig megtalálható minden önkormányzati előterjesztés és jegyzőkönyv a könyvtárban. Ezt hivatalossá tette az az önkormányzati határozat, hogy Vác városában három helyen lehet hozzájutni a testületi dokumentumokhoz: a polgármesteri hivatalban, a művelődési központban és a városi könyvtárban. A könyvtár használati szabályzata kiemeli, hogy ezen testületi iratok használatához nem szükséges könyvtárhasználónak lenni, bárki, bármilyen korlátozás nélkül betekinthes az önkormányzati dokumentumokba.

1991-től létezik önálló helyismereti könyvtáros státusz a váci könyvtárban, először a megszüntetett módszertani csoport vezetőjét nevezték ki helyismereti könyvtárosnak. 1994 elejétől kezdődtek próbálkozások a helyismereti tevékenység fej-

lesztésére a könyvtárban, amely megindította mindazon szolgáltatásokat, amelyek később magasabb szintre fejlesztve folynak, mint pl. a számítógépes feltárás, a sajtófigyelés, a testületi dokumentumok feltárása, stb.

1996 végén az olvasói terek mellett, új helyen kialakított modern kézikönyvtárban már lehetőséggé vált a számítógépes visszakeresés megvalósítása, és a helyismereti gyűjtemény idekerült a melléte lévő irodába, zárt állományként. A helyrajzi szám alapján használóink kikérhetik a dokumentumokat, amelyek használat után visszakerülnek a helyükre. Így az állományvédelem fokozottan biztosítható.

Napjainkban a könyvtárunk helyismereti tevékenységét a munkatársak a szakterületekre felosztva végzik. A helyismereti státust betöltő könyvtáros elsősorban a feldolgozásért felelős, az olvasószolgálat végzi a sajtófigyelést, a hangtáros könyvtáros végzi a rádió- és tv műsorok archiválását, az igazgató és helyettese a rendezvények szervezését és az együttműködés koordinálását.

A további fejlesztés lehetőségét is megteremtettük az elmúlt két évben. A Honismereti kutatószobában jelenleg az országos Honismereti könyvtár és Mándli Gyula helyismereti magángyűjteménye van elhelyezve, amelyet csak kutatók használhatnak, előzetes bejelentkezés alapján. Ezek állománya kétszerese a városi helyismereti gyűjteménynek.

Amennyiben a fenntartó lehetőséget biztosít (egy plusz létszám), két műszakos helyismereti részleget tudunk kialakítani, s a három gyűjtemény közös működtetését végezheti könyvtárunk.

Dokumentumtípusok

A Katona Lajos Városi Könyvtár helyismereti gyűjteményének Gyűjtőköri szabályzatában előírt dokumentumtípusok a következők: könyvek, folyóiratok (kötve és egyedi példányok), napilapok (kötve és egyedi példányok), kéziratok, térképek (kizárólag régi helyismereti vonatkozású és mai város- és turistatérképek), kották (csak helyismereti vonatkozású, pl. a később említett Wolkóber-gyűjtemény), valamint az önkormányzati dokumentumok (előterjesztések és határozatok).

A Helyismereti Képtár dokumentumtípusai: képgyűjtemény (veduták, metszetek, képeslapok), fotógyűjtemény (fényképek, diakockák), aprónyomatványok (meghívók, plakátok, kiállításkatalógusok, speciális nyomtatványok, szórólapok).

Ebben az évben egy metszetgyűjtemény kialakítása kezdődött meg, egy válogatott állomány létrehozása a cél. A várost és környékét bemutató vedutagyűjtemény alapjait raktuk le, közel félmillió forintos értékben. A metszeteket gyönyörűen bekereteztettük és a könyvtár előadótermének, a „*Vác Terem*”-nek és a honismereti kutatószobának a falát díszítik.

A képes levelezőlap különleges történelmi dokumentum. Alkalmas arra, hogy felidézze letűnt korok hangulatát, hogy megőrizze régi világok arculatát. Helytörténeti forrásként pótolhatatlan, a régi nyomdatechnika őrzőjeként is megbecsülendő érték. Nincs az életnek olyan területe, amelyet ne lehetne képeslapok által illusztrálni, amelyről ne jelentettek volna meg képes levelezőlapot. Különösen érvényes ez a történelemre. A régmúlt ábrázolása mindig kedves téma volt a kiadók számára. Már a képeslapkiadás hajnalán, az 1898-as esztendőben több képeslap sorozatot jelentettek meg a neves kiadók. Köztük pl. a Divald család, akik annál is fontosabbak

számunkra, mert számtalan váci képeslapot adtak ki az elmúlt fél évszázadban. Könyvtárunkban eredeti képeslap nagyon kevés található a korábbi gyűjtési gyakorlat miatt, viszont lehetőségünk van a kölcsönzésre a múzeumtól és magángyűjtőktől. Cservenák Péter váci helytörténész rendelkezik a legnagyobb és legteljesebb városi képeslap-gyűjteménnyel, aki mindig segíti könyvtárunk munkáját, bármilyen kéréssel fordulunk hozzá.

Videokazetták (helyi vonatkozású műsoros játékfilm, helytörténeti vonatkozású városismertető film, városi televíziók archivált műsorai), magnókazetták (városi rádió archivált felvételei), CD- és DVD-lemezek (helyi vonatkozású, illetve helyi szerző, helyi előadó: pl. Vox Humana Énekkar felvételei), webdokumentumok (floppyn archivált helyi vonatkozású dokumentum).

Rádió és televízió-műsorok archiválását kezdtük meg az elmúlt években. Vác város önkormányzata 2000 végén megszüntette a Madách Imre Művelődési Központ keretében működő Madách Rádiót, amely éveken át működött és adásait VHS kazettákon archiválta. A könyvtár átvette a teljes hanganyagot és az NKA pályázaton elnyert pályázati támogatáson minidisc rendszert vásárolt, amelyen a jelentős műsorok újbóli archiválása folyik. A város kiemelkedő személyiségeivel folytatott beszélgetések rögzítése, mint pl. Maklár József Liszt-díjas karnagy, a Vox Humana Énekkar vezetőjének interjúi. Szintén megszüntették a Madách Televízió stúdióját, amely a következő évtől közhasznú társaságként kezdte működését, de a korábban gyűjtött teljes műsordokumentációt ingyenesen megkapta könyvtárunk, azzal feltétellel, hogy feldolgozva megőrizzük. (Nem tudtuk, hogy mit vállalunk fel!)

A gyűjteményben 1597 könyv típusú dokumentum, 53 szakdolgozat, 29 db mikrofilm (több évfolyam periodika egy-egy filmen), 850 helyismereti videokazetta, 250 kazetta rádióműsor felvétel, 1200 dia- és fényképfelvétel, valamint hat-ezer feletti aprónyomtatvány található. A webdokumentumok száma még kevés: néhány archivált weboldal és digitális fénykép a könyvtári terekről.

Gyűjteményfejlesztés – Gyarapítás

Gyűjteményünket folyamatosan gyarapítjuk. Állománygyarapítási keretünk (évi átlagban 12-13 millió Ft) lehetővé teszi, hogy szinte minden kiadványt megvásároljunk. Antikváriumai beszerzésekkel pótoljuk a régi hiányzó dokumentumokat, bár az aukciók, árverések árai számunkra is drágának bizonyulnak. Egy-két esetben azonban jelentős fejlesztés köszönhető ennek a módszernek. 1995-ben a váci antikvárium árult *Mirkó-hagyaték* néven egy magángyűjteményt, amelynek megvásárlására az önkormányzat külön támogatási keretet biztosított, hogy a könyvtárba kerülhessen. Ennek értékét jelentősen emeli, hogy Váci György könyvkötő kötötte közös kötetekbe a kiadványokat.

1999-ben ajándékba kapta könyvtárunk *Wolkóber János* váci zeneszerző több száz darabos saját szerzeményű kottagyűjteményét. Bár zenei értéke nem jelentős, helyismereti szempontból kiemelkedő a hagyaték, feldolgozása részben megtörtént.

2002-ben jutott könyvtárunk még egy jelentős gyűjteményhez, amelyet ugyan megvásároltunk, de inkább tekinthető ajándékozásnak, hiszen jelképes összeget

(félszázezer forintot) fizettünk érte. *Papp Rezső* jelentős sajtógyűjteménye, bekötött váci újságévfolyamai hatalmas hiányt pótolnak gyűjteményünkben.

Fotógyűjtemény: folyamatos fényképezése a kiemelt városi eseményeknek, történéseknek. Ilyenek pl. a millenniumi események, a kegyeleti emlékpark (váci rabtemető) létrehozása és avatása, a Váci Világi Vigalom rendezvényei és a könyvtáriügy eseményei.

Gyűjteményünk gyarapításának másik módja a kiadványcsere, így jutunk más intézmények kiadványaihoz. Nem gyakori, de már 40-50 kötetet kaptunk e módszerrel.

Esztelen módja a gyarapításnak az ajándékozás, de fontos dokumentumokat kaptunk olvasóinktól, váci polgároktól, nem utolsósorban az intézményektől (saját kiadású évkönyvek, iskolatörténetek stb.). A Vácott működő 8 nyomda közül egyetlen olyan van, amely – noha nincs kötelezpéldány-szolgáltatási kötelezettsége felénk – minden kiadványából juttat egy példányt számunkra.

A gyűjtemény feltárása

Korábban a gyűjteménynek nem volt használható katalógusa, ezért 1991-ben elkezdtek egy cédulakatalógus építését. 1996 második felében megkezdődött a gyűjtemény számítógépes adatbázisának kiépítése Textar programmal, amely analitikusan is feltárja a könyveket. Emellett megkezdtek a nem könyv típusú dokumentumok feldolgozását is. Jelenleg 1597 feldolgozott dokumentum (könyv) található a gyűjteményben, ebből közel 1200 váci vonatkozású. A gyűjtemény könyvállománya a könyvtár katalógusában is visszakereshető, melyet a Szirén integrált könyvtári rendszerben építünk. Folyamatosan készül az állomány analitikus feltárása.

1995 végén a *Textar program* segítségével saját adatbázisok építését kezdtük meg, A *Váci Sajtófigyelő* 1995 októbere óta tartalmazza a Váccal és a környékkel foglalkozó újságcikkek adatait, melyben tárgy- és névmutató is segíti a visszakeresést. Az olvasószolgálat munkatársai közel 80 lapot kísérik figyelemmel, ebből 5 helyi újság. Az elmúlt hét évben megközelítőleg 30 000 tétel gyűjtöttünk össze, ennek kétharmada váci tárgyú, a fennmaradó egyharmad része a környékkel foglalkozik, más része helyi szerzők nem váci tárgyú írásai. A Váci Sajtófigyelőt kinyomtatva havonta elküldjük az önkormányzat vezetőinek.

A *Civil szervezetek* adatbázisa a helyi egyesületek, közhasznú szervezetek adatait tartalmazza. Sajnos ennek a frissítése, a változások követése nehezen megy, mert az új szervezetekről nem mindig szerzünk tudomást, illetve azok nem jelentik a változásokat.

A '90-es évek végén megállapodás született a három váci közgyűjtemény, a könyvtár, a levéltár és a múzeum között, melyben a felek vállalták, hogy a Textar program felhasználásával elkészítik saját gyűjteményük lelőhelyjegyzékét és ezt egymás rendelkezésére bocsátják. Így elkészült egy közös katalógus, és tájékozódni tudunk mindhárom intézmény állományáról.

A dokumentumok nem a hagyományos könyvtári szakrendben vannak elhelyezve, önálló raktári rendjük van, ún. pozíciószámmal rendelkeznek a polcokon elfoglalt helyük szerint. 1997-ben elkészült és kiadásra került a könyvtár helyismereti gyűjteményének lelőhelyjegyzéke.

A helyismereti gyűjtemény használata

A helyismereti gyűjtemény használati szabályzata megtalálható a könyvtári szolgáltatásokat bemutató *Tájékoztatóban*, ahol röviden leírtunk mindent, amit általánosan tudni kell róla. A részletes szabályozás az SZMSZ mellékletei között található.

A dokumentumok a kézikönyvtár mellett, zárt irodában vannak elhelyezve, ahonnan az olvasói kérés alapján a tájékoztató könyvtáros adja át az olvasóknak használatra. Szabadpolcos helyismereti dokumentumok nincsenek, bár a több példányos kiadványokból található a kölcsönözhető kölcsönözhető dokumentum. Az állomány közel tizedrészenek van kölcsönözhető példánya. Az olvasói terek mindegyikében tájékoztató könyvtárosok segítik a helyismereti információk felállítását.

A helyismereti gyűjtemény használt dokumentumainak számát naponta folyamatosan regisztráljuk és ebből megállapítható, hogy 1999-ben 1389 db, 2000-ben 1683 db, 2001-ben 1841 db dokumentumot kértek ki a könyvtárhasználók. Ebből is érzékelhető a használat folyamatos növekedése.

A leggyakoribb használók a diákok (Vácott 8 középiskola működik), akik iskolai feladataik elvégzéséhez szinte mindent megtalálnak a szakterületen. Jelentős számú főiskolai és egyetemi hallgató veszi igénybe évfolyamdolgozataik, szakdolgozataik elkészítéséhez a gyűjteményt, csak a városi könyvtár, illetve egyes szolgáltatások történetéről 8 szakdolgozat született. Általában minden hallgatótól kaptunk egy példányt az elkészült műből, de napjainkban már csökken az ajándékozások száma. Legfontosabb használóink a kutatók. A gazdag állománynak köszönhetően sokan vannak, gyakorta felkeresnek minket. Nagyon sok könyv készült már az itt végzett kutatómunka alapján, ezeknek kb. feléből a szerzők dedikált ajándékpéldánnyal kedveskedtek a könyvtárnak.

Helyismereti rendezvények

A könyvtár aktív – kifelé sugárzó – helyismereti tevékenységébe tartoznak a helyismereti, illetve helytörténeti rendezvények, amelyeknek sokféle formája lehet, a lehetőségeknek és az elképzeléseknek megfelelően. Az általunk leggyakrabban alkalmazott módszerek a következők:

Vetélkedők: Fontos számunkra, hogy minél több diák megismerje és használja helyismereti gyűjteményünk dokumentumait, ehhez pedig vetélkedők rendezése szükséges. A jól kialakult gyakorlat szerint a három közgyűjtemény és a művelődési központ közösen hirdeti meg a városi vetélkedőket, külön az általános iskolai és külön a középiskolai tanulók számára. Minden előkészítő munkát közösen végeznek az intézmények, beleértve a díjazások előteremtését is. Sikeres vetélkedőket bonyolítottunk le 1996-ban a honfoglalás, 1998-ban az 1848/49-es szabadságharc, 2000-ben István király és az államalapítás témakörében.

Konferenciák: Szintén a három közgyűjtemény együttműködésének szép példája a közös történeti konferenciák szervezése, az aktuális évfordulókhoz kötődően. 1998-ban „Népek, hősök, emberek” címmel a szabadságharc évfordulóján jeles szerzők tartottak előadásokat, a konferencia védnöke Kosáry Domokos akadémikus

volt. E konferencia előadásainak szövegeit a Váci Múzeum Egyesület adta ki, a Váci Füzetek sorozatban. A milleniumi évforduló alkalmából 2000-ben „...egy-házat építtek itt!” címmel rendeztünk konferenciát a középkori Vác történetéről. Ennek a konferenciának az előadásait a városi könyvtár adta ki a Váci Téka sorozatnyi-tó köteteként. 2002 októberében Kossuth Lajos születésének 200. évfordulóján szintén közös programot, emlékülést rendeztünk.

2000 tavaszán könyvtárunk vállalta fel a IX. Honismereti Kiadványszerkesztői Országos Konferencia megrendezését, közösen a Honismereti Szövetséggel és a MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezetével. Témaköre a honfoglalás és az államalapítás évfordulóinak helytörténeti kutatási eredményei és irodalma volt.

1994-ben a városi könyvtár közreműködésével Vácott rendeztük meg a Helyismereti Könyvtárosok első konferenciáját, ahol az azóta sikeresen működő szervezet megalakult. 2002 nyarán újra a Vác városában találkozhattak a helyismereti könyvtárosok, a IX. konferencia egyik fő szervezője volt a Katona Lajos Városi Könyvtár. A programban szerepelt a könyvtár helyismereti tevékenységének bemutatása is.

Előadások, író-olvasó találkozók és könyvbemutatók: Együttműködési rendszerünknek köszönhetően számtalan közös programot szervezünk a könyvtárban a civil szervezetekkel, intézményekkel. Kiemelkednek ezek közül a határon túli kapcsolatokat ápoló rendezvények. 1998-ban a Honti Múzeum 100 éves jubileuma kapcsán érkeztek Ipolyságról (Sahy, Szlovákia) szerzők, akik munkájukat mutatták be a váci közönségnek. Idén decemberben ismét egy hasonló találkozót szervezünk a napjainkban megjelent kiadványokról: „Ipolysági szerzők a magyar múltról és jelenről” címmel három előadás, három új kiadvány bemutatása fog elhangzani. Hont megye történetéről a könyvtárigazgató tartott előadást a nyugdíjas pedagógus klub tagjainak, akik gyakori vendégeink.

Vendégünk volt László Gyula régészprofesszor, aki kiállítás megnyitóját követően életművét mutatta be. Csorba Csaba vártörténeti könyveit ismertette könyvtárunkban és az egyik iskolai könyvtárban. Kanyar József akadémikussal Halász Péter beszélgetett legújabb könyvéről. Kettős könyvbemutatóra került sor 1998 tavaszán intézményünkben: Tragor Ignác könyvének (Vác története 1848/49-ben) reprint kiadását és Gyarmati György (helyi szerző) a Március hatalma – a hatalom márciusa című új könyvét mutattuk be nagy közönség előtt.

Természetesen mindkét saját kiadású könyvünknek is megtartottuk a bemutatóját, a Váci Könyvtári Napok keretében, 2000-ben és 2001-ben.

Olvasótáborok: Lassan tíz éve rendez gyermekkönyvtárunk évente egy hetes olvasótáborot a jelentkező gyermekolvasóknak. Több alkalommal helyismereti téma volt a heti program: a milleniumi évforduló, a közgyűjtemények, az 1848/49-es szabadságharc, illetve Szent István és kora.

A rendezvények bemutatásakor szükséges megemlíteni, hogy komolyan foglalkozunk könyvtárunk története dokumentumainak gyűjtésével, s készülünk az évfordulók megünneplésére. A napokban fogjuk a váci járási könyvtár megalakulásának 50. évfordulója alkalmából könyvtártörténeti kiállításunkat megnyitni, erre az alkalomra meghívjuk itt dolgozott összes volt kollégánkat egy találkozóra. 2004-ben tervezzük a váci közkönyvtár alapítása 100. évfordulójának megünneplését, erre az alkalomra tervezzük a könyvtár történetének kiadását a Váci Téka sorozatban. Képeslap, emlékbélyeg és napi postai bélyegzés is szerepel a programban.

1985. január 18-án vette fel a váci Városi Könyvtár Katona Lajos nevét, aki a város egyik legjelentősebb szülőtte. Ezt megelőzően 1982-ben rendezett a könyvtár emlékkiállításról. Kiemelten kezeljük névadónk, Katona Lajos emlékét és gyűjtjük a róla szóló dokumentumokat. Ebben sokat segít életrajzának írója, Reisinger János egyetemi tanár. A róla szóló kötet megjelenésekor, a könyvbemutató előtt, a szülőháza falán lévő emléktáblát koszorúzták meg a résztvevők. A megemlékezést Zomborka Márta, a múzeum igazgatónöje tartotta. 2002 nyarán a helyismereti konferencia résztvevői koszorúzták meg az emléktáblát.

Kiállítások: A Könyvtár Galéria működésében a művészetet képviselő rendezvények mellett rendszeresen megjelennek a helytörténeti és a helyismereti kiállítások. Néhányat felsorolva közülük: Katona Lajos-emlékkiállítás, Kossuth Lajos és Vác, A váci egyházmegye ritkaságai, Görgey Arthur emlékkiállítás, Millenniumi történeti kiállítás, Vác régi képeslapokon, A vasút története képeslapokon, Dunakanyar grafikák, A barokk Vác (fotókiállítás), Váci fotótörténeti kiállítás, Megmentett értékeink (fotókiállítás), „Vác az én városom is” (gyerekrajz-kiállítás).

Kiadványok

A váci könyvtár első nyomdai úton megjelentetett kiadványa a város alapításának 900. évfordulója alkalmából kiadott bibliográfia, amelyet Weisz Gábor igazgató állított össze, „*Válogatás Vác város helytörténeti irodalmából. Vác 1075–1975.*” címmel.

Az ezredfordulón kezdte meg intézményünk a könyvkiadás rögzös útját. Két könyvsorozat megindítását képeztük el. Az egyik, a *Váci Életrajzi Bibliográfiák*, a város jelentős alkotó személyeinek életművét van hivatva bemutatni, életrajzot és szerzői bibliográfiát tartalmaz. Eme sorozat első kötete természetesen intézményünk névadóját mutatja be, akinek munkásságát feladatunk minél szélesebb körben közzétenni. A második kötet Karcusú Antal Arzén, Vác jeles történetírójának életművét dolgozza fel, a készülő kötetet a városi levéltár vezetője írja.

Váci Téka címmel egy másik könyvsorozat kiadása kezdődött meg 2001-ben, amelynek keretében történeti művek, konferenciák anyagának megjelentetését tervezzük. Első kötete a közgyűjtemények által szervezett millenniumi konferencia előadásait tartalmazza. E sorozatban tervezzük 2004-ben könyvtárunk történetének kiadását.

A kiadványaink formája, mérete mindig azonos, így a későbbiekben lehetővé válik a díszdobozos összeállítás, természetesen a könyvtári imázs érdekében.

Együttműködés

A fenntartó önkormányzattal a jó kapcsolat építése létkérdés a könyvtárak számára. Különösen sokat számít az ünnepi eseményekben való részvétel. A könyvtárigazgató részt vett a Millenniumi Bizottság (2000–2001) és a Kossuth Emlékbizottság (2002) munkájában is, amelyek pályázati támogatásokban és állomány-építési kérdésekben sokat „hoztak” az intézménynek. Sikerült elérni, hogy a fontos

városi rendezvények dokumentumaiból (polgármesteri díszlánc alapítás, Kossuth díszközgyűlés határozata, 2002. évi választások képviselői díszoklevele) eredeti példányokat archiválhat a helyismereti gyűjtemény. De részt vettünk a városi szoborállítási zsűrizési munkájában (egy kicsinyített bronz szobormásolat a könyvtárban került elhelyezésre) és a városi fotópályázat zsűrizésében (a teljes felkasírozott fotódokumentációt szintén a könyvtárban őrizzük).

A három váci közgyűjtemény: a városi könyvtár, a Pest megyei Levéltár Váci Levéltára és a Tragor Ignác Múzeum (e kettő megyei fenntartású intézmény) évek óta közösen vesz részt a város kulturális életében, egyezteteti gyűjtőkörét, folyamatos munkakapcsolatban áll. Közösen szervezi a vetélkedőket, illetve az évfordulós történeti konferenciákat, amelyeknek a helyszíne a városi levéltár. Együttműködik a könyvkiadás területén, több kötetnek a három intézményvezető a szerkesztője. 2002 tavaszától mindhárman tagjai a Váci Múzeum Egyesület vezetőségének.

A helyismereti munkában összedolgozunk a megyei könyvtárral, környékünk városi könyvtáraival, a váci civil szervezetekkel (pl. Göncöl Szövetség), és nem utolsósorban a városi szerzőkkel és helytörténészekkel.

Az együttműködés részét képezik a rendszeres könyvtári tapasztalatcserék, ahol kölcsönösen megismerhetjük egymás munkáját. Az utóbbi években jártunk két budapesti kerületben, a mezőkövesdi, a tatai, a balassagyarmati és a körmendi városi könyvtárakban.

Városnéző sétákat vezetünk hazai és külföldi csoportoknak, mint pl. az I. Kárpát-medencei Református Helyismereti Gyermektábor, a Muraszombati Baráti Kör stb.

Rendszeresen kölcsönzünk helyismereti dokumentumokat a vidék városainak nagyrendezvényeihez, pl. Nagymaroson a Kittenberger Napok, Szobon a Szent László Napok programjaihoz. Szlovákiába az ipolysági rendezvényekhez: Honti Napok, Pongárcz Lajos Emlékünnepség, hogy csak néhányat említsünk.

Kapcsolatrendszerünk

Szlovákiai együttműködés

A városi könyvtárban 1995-ben történt vezetőváltás magával hozta a kapcsolatok átrendeződését is. Az új igazgatóval „együtt jött” az előző évek munkakapcsolata, amelyek tovább éltek és fejlődtek. A szlovákiai Ipolyság (Sahy) városával kialakított évtizedes együttműködés megmaradt, sőt az elmúlt évben a város közgyűjteményei és közművelődési intézményei között hivatalos együttműködési megállapodás született, melyet évente újítunk.

A révkomáromi Duna Menti Könyvtár és a váci Katona Lajos Városi Könyvtár a Helyismereti Könyvtárosok Szervezete IX. konferenciájának keretében kötött együttműködési megállapodást a közös helyismereti munka végzésére, a Vág–Duna–Ipoly Eurorégió képviselőjében. A szerződéskötés helyszíne is jelképes, hiszen az Esztergom–Párkány közti Mária Valéria-híd közepén történt meg, a helyismereti konferencia résztvevői előtt. Azóta került sor Csúzon (Dubník), 2002 októberében az első eurorégiós találkozóra, ahol a résztvevő megyék könyvtárosai létrehozta egy kulturális gazdasági társaságot, „Bél Mátyás – nem beruházási – Alap” néven a közös munka pénzügyi feltételeinek előteremtésére. Itt többek között a váci könyvtár helyismereti munkájáról is elhangzott előadás.

MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete

1994 nyarán Vácott alakult meg a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Könyvtárosok Szervezete, amelynek vezetőjévé Mándli Gyulát választották, aki 1995-től a váci Katona Lajos Városi Könyvtár igazgatója. Két ciklusban, 8 éven át vezette az egyesület munkáját, és az összegyűlt hatalmas dokumentáció a váci könyvtár honismereti kutatószobájában került archiválásra.

MKE–HKSZ Dokumentumtára

Ebben megtalálható az egyesület irattára, teljes fotódokumentációja az alapítástól kezdve, valamint könyvtára. Ez utóbbi tartalmazza: a HKSZ-konferenciák dokumentációját, a megjelent kiadványokat, valamint mindazon dokumentumokat, amelyeket az angliai testvérszervezettől a Local Studies Group-tól kaptunk 1994-től, a munkakapcsolat felvételétől kezdve. (Az angol helyismereti szervezet folyóiratának számai, az angol könyvtárak helyismereti szórólapjai, olvasói tájékoztatói stb.) Ide tartoznak azok a helyismerettel foglalkozó könyvtári kiadványok, amelyeket csak véletlenszerűen kapunk meg az intézményektől.

Honismereti Szövetség

A honismereti mozgalommal a városi könyvtár szintén az igazgatóváltás után került szorosabb kapcsolatba. Az új igazgató 1992-től a szövetség elnökségi tagja, 1998-tól pedig az egyik alelnöke. Ennek következtében több országos és megyei rendezvény helyszíne lett Vác városa, illetve a könyvtár. Mint a rendezvények között említett kiadványszerkesztői tanácskozás, vagy a XXII. Országos Honismereti Akadémia, az országos vetélkedők megyei döntője stb.

Honismereti Könyvtár

1996-ban a csongrádi Honismereti Akadémián tett javaslatot Mándli Gyula a Pest Megyei Honismereti Egyesület elnöke arra, hogy célszerű volna a mozgalomnak összegyűjtenie mindazon kiadványokat, melyek a mozgalom tevékenységét szimbolizálják. Az ötlet elfogadásra talált, a munka megkezdődött.

2000. december 18-án, a IV. Váci Könyvtári Napok rendezvénysorozat keretében avattuk fel a „*Honismereti Kutatószobá*”-t, ahol az országos Honismereti Könyvtár került elhelyezésre. Köszöntőt mondott Halász Péter, a Honismereti Szövetség elnöke, majd Kanyar József Állami-díjas akadémikussal a *Honismeret és nemzettudat* című új könyvéről beszélgett.

Eredmények

Könyvtárunk, könyvtárosaink számára az igazi elismerést a látogatóinktól kapott jelenti. Fontos azonban, hogy miként épül be egy település életébe könyvtárának munkája, hírneve, imázsa. Nagy ebben a közösségek által adományozott kitüntetések szerepe, amelyek a munka elismerése mellett bő lehetőséget adnak a tömegkommunikáció révén való imázsformálásra, az intézmény terveinek megis-

mertetésére. Mindenki szívesebben használ egy olyan intézményt, amelynek társadalmi elismertsége magas, amelyre büszke lehet. Ezért is örülünk annak, hogy a váci Katona Lajos Városi Könyvtár az utóbbi évek kiemelt fejlesztéseit követően mindig megkapta munkájának elismeréseképpen a közösségek ilyen formájú köszönetét, amely – természetesen – minden munkatársának jól esik.

A Pest Megyei Közgyűlés 1998. június 19-i ülésén a Váci Képviselő-testület javaslatára a Pest Megyei Közösségi Közművelődési Díj-ban részesítette a váci Katona Lajos Városi Könyvtárat. Az elismerés indoklásában a helyismereti munka is kiemelt szerepet kapott: „...az intézmény és az informatikai hálózat fejlesztésében elért eredményekért, a honismereti mozgalomban végzett kiemelt jelentőségű munkásságáért és oktatás kiegészítő tevékenységéért.”

A NKÖM által adományozott „Könyvtárpártoló Önkormányzat – 2000” című díj elérésében szintén jelentős szerepet kapott a könyvtár helyismereti tevékenysége.

A Váci Múzeum Egyesület 2001. február 9-én tartott ünnepi közgyűlésén kapta meg a Katona Lajos Városi Könyvtár a Tragor Ignác Emlékérmét, „a váci helytörténeti kutatások elősegítése érdekében végzett kiemelkedően hasznos munkálkodása elismeréséül”. Az indoklás – többek között – így fogalmaz:

„A Katona Lajos Városi Könyvtárban hosszú távú, módszeres fejlesztő munka eredményeként teremődtek meg a korszerű könyvtárhasználat, a helytörténeti kutatás feltételei. A fizikai értelemben vett fejlődést tekintve tapasztalhattuk, hogy az elmúlt években nagy erőfeszítésekkel rendezték át az épületet, újabb és újabb helyiségeket vonva be a közönségforgalomba. Az új kézikönyvtári olvasóterem kialakításától a Honismereti Szövetség könyvtárának, és kutatószobájának befogadásáig vezető folyamatot a könyvtárhasználók is nyomon követhették. (A Váci Múzeum Egyesület tagjai különösen, hiszen a jó együttműködés keretében rendszeresen látogatjuk, használjuk a könyvtár előadótermét.) A kötelező gyűjteményfejlesztő- és feldolgozó tevékenységet messze túlteljesítve alapkutatásokkal, bibliográfiák készítésével, más közgyűjtemények szakirodalmi feltárásával, kutatóhelyek és számítástechnikai lehetőségek megteremtésével biztosítják a Könyvtár munkatársai a kor követelményeihez illeszkedő közgyűjteményi szolgáltatást. A váci tematikájú sajtóbibliográfia folyamatos megjelentetése, a könyv- és folyóirat-állomány számítástechnikai feldolgozása, a társintézmények könyvtáraival együttműködve az egységes váci helytörténeti lelőhelykatalógus kialakítása, mind-mind a könyvtárhasználók, a kutatók kényelmét szolgáló eredmények. Mára már önálló kiadványsorozatot is útjára indított a könyvtár, életrajzot és bibliográfiát közölve neves váciakról, váciaktól, elsőként a névadójuknak, Katona Lajosnak emléket állító kötet jelent meg...

A könyvtár, mint alapvető városi közgyűjtemény, immár korszerű körülmények között teljesíti feladatait, ezek között a helytörténeti kutatók kiszolgálását.”

Mándli Gyula